

Varlık Vergisinin İngiliz Basınına Yansıması: The Times Gazetesi Örneği

Özlem Seyhan*

Araştırma Makalesi

*Sorumlu Yazar,
Dr., Konya/TÜRKİYE
akpinarr_ozlem@hotmail.com
ORCID: 0009-0002-0103-5072

Geliş: 17 Ocak 2024
Kabul: 04 Nisan 2024
Yayın: 10 Mayıs 2024

Bu çalışma ön inceleme sürecinde
ve yayımlanmadan önce
iThenticate ile taranmıştır.

ÖZ

Türkiye, tüm dünyayı geniş ölçüde etkileyen II. Dünya Savaşı'na fiili olarak katılmasa da savaştan siyasi, sosyal ve ekonomik olarak etkilenmiştir. Savaş koşulları nedeniyle yeterli ihracat yapılmaması ve yurtiçi üretim değerlerindeki düşüş büyük şehirlerde iâşe sorununu doğurmuştur. Devlet mevcut zorlu şartların altından kalkabilmek için vergilere başvurmuştur. Savaş sürecinde halktan Millî Korunma Yasası, Toprak Mahsulleri Vergisi, Yol Vergisi, Varlık Vergisi gibi farklı isimlerde vergiler talep edilmiştir. Ancak bunların içinde en çok dikkat çeken Varlık Vergisi olmuştur. Savaş esnasında yüksek miktarda servet elde eden zengin kesimin mükellef olduğu Varlık Vergisi 16 ay gibi kısa bir süre uygulanmasına rağmen etkisini uzun yıllar devam ettirmiştir. Öyle ki vergi mükelleflerinin çoğunlukla gayrimüslimlerden oluşması dünya kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Bu bağlamda İngiliz basınında oldukça etkili bir yere sahip olan The Times gazetesi de Varlık Vergisini köşesine taşımıştır. The Times'da verginin teoride makul olduğu kabul edilirken uygulamadaki aksaklıklara değinilmiştir. Türkiye'de yaşayan İngiliz vatandaşlarının vergi karşısındaki durumunun ne olacağı irdelenmiştir. **Anahtar Kelimeler:** Basın, karaborsa, savaş zengini, servet, Varlık Vergisi

Reflection of Wealth Tax in the British Press: The Example of The Times Newspaper

Research Article

* Responsible Author,
PhD., Konya/TURKIYE
akpinarr_ozlem@hotmail.com
ORCID: 0009-0002-0103-5072

Received: 17 January 2024
Accepted: 04 April 2024
Published: 10 May 2024

This paper was checked for
plagiarism using iThenticate
during the preview process and
before publication.

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution
4.0 (CC BY-NC 4.0)
International License

ABSTRACT

Although Turkey did not actually participate in World War II, which affected the whole world on a large scale, it was affected by the war politically, socially and economically. Lack of sufficient exports due to war conditions and the decrease in domestic production values caused subsistence problems in big cities. The state resorted to taxes to overcome the current difficult conditions. During the war, taxes under different names such as the National Protection Law, Soil Products Tax, Road Tax, and Wealth Tax were requested from the public. However, the one that attracted the most attention was the Wealth Tax. Although the Wealth Tax, which was imposed on the rich who acquired a large amount of wealth during the war, was implemented for a short period of 16 months, its effect continued for many years. So much so that the fact that taxpayers are mostly non-Muslims has attracted the attention of the world public opinion. In this context, The Times newspaper, which has a very influential place in the British press, included the Wealth Tax in its column. While it was accepted that the tax was reasonable in theory, the problems in practice were mentioned in The Times. The tax situation of British citizens living in Turkey will be examined.

Keywords: Black market, press, wealth, war rich, Wealthy Tax

Funding: The author has reported that this study received no financial support.

Conflicts of interest: The author declares that there are no potential conflicts of interest.

Peer Review: External, double-blind

Finansman: Herhangi fon veya maddi destek kullanılmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Bağımsız, çift-kör hakemlik.

Atıf - Cite: Seyhan, Ö. Varlık Vergisinin İngiliz Basınına Yansıması: The Times Gazetesi Örneği. *History Studies* 16, no. 2 (2024): 261-272.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesinin ardından başlayan işgaller ve İstiklal Harbi nedeniyle maddi ve manevi olarak yoksul ve yorgun bir hale gelen Türk halkı cumhuriyetin ilanıyla birlikte yeni bir dönüşüme tabi tutulmuştur. Cumhuriyet yönetimi hukuki, siyasi, ekonomik ve ideolojik zeminde radikal bir reform hareketine girişmiştir¹. 1930 yılına kadar bir yandan halkın eğitim seviyesi yükseltilmeye çalışılırken bir yandan da halka dönük bir iktisadi kalkınma politikası benimsenmiştir². İktisadi kalkınma genç cumhuriyetin temel hedefi olmuştur. Ancak tarımda ilkel tekniklerin kullanılması, sanayinin istenilen seviyede geliştirilememesi, dış ticaret hacminin son derece dar olması gibi nedenlerle devletin iktisadi atılımları zorlaşmıştır. Devletçi bir sistem kurmak için yeterli mali birikime sahip olunmaması ve üretimin kısıtlılığı da diğer sorunları teşkil etmiştir³. Bu gibi zorluklara rağmen devlet alt yapı sorunu çözmek ve iktisadi ağın gelişmesini sağlamak amacıyla yabancı işletmelerin kontrolünde bulunan demiryollarını satın almış ve yeni demiryolu inşaatlarına ödenek ayırmış, demiryolu işletmeciliğini geliştirmek için Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bunun yanında ekonomiyi geliştirmek amacıyla Zonguldak Taş Kömürü Kurumu açılmış, Sanayi ve Maadin Bankası, İş Bankası ve İstatistik Umum Müdürlüğü kurulmuştur⁴.

Ekonomiyi kalkındırmak için bütün gelişmiş dünya devletlerince benimsenen milli iktisat sistemi, devlet bütçesi oluşturma, denk bütçe ve ithalat ihracat denkliliği cumhuriyetin ilk yıllarında titizlikle uygulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca karşılıksız para basmama ve sıfır enflasyon ile yüksek kalkınma hızı Atatürk dönemi ekonomik başarısının temel taşı olmuştur⁵. 1920'li yılların sonlarına doğru alınan ekonomik önlemler ve yapılan icraatlar sayesinde Türkiye, cumhuriyetin ilk yıllarındaki sıkıntılardan kısmen de olsa kurtulmuştur. Ancak tam manasıyla iktisadi bir refah ortamından bahsetmek de mümkün değildir. Öyle ki sanayi teşviklerinden beklenen yatırımlar gerçekleşmemiş ve sanayi mallarının ithalatı artmıştır. Ancak ihracatın, ithalat talebini karşılayacak boyutta artmaması sebebiyle dış ticaret açığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca Osmanlı borçlarının ödeniyor olması ülkeyi ciddi bir sıkıntıya sürüklemiştir. Bu esnada Avrupa merkezli ortaya çıkan ekonomik buhranın yarattığı sarsıntı Türkiye'yi de etkilemiştir. 1929 Dünya Ekonomik Buhranının oluşturduğu yıkımı hafifletmek için Türk Parasını Koruma Kanunu, İhtikârî Önleme Yasası ve ithalatı sınırlandırmaya yönelik yasa çıkarılmış, yerli malı kullanımı teşvik edilmiştir. 1933 yılına gelindiğinde ise Sanayi Teşvik Yasası ve devletçi ekonominin sembolü olan Sümerbank'ın kuruluşu hakkındaki yasa kabul edilmiştir. Devletçilik ekseninde Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanıp uygulamaya konulmuştur. Plan yatırımları; demir, kömür, bakır, kükürt, selüloz, kâğıt, seramik, cam alanlarında düzenlemiştir. Bu doğrultuda pek çok fabrika kurularak üç yıl içerisinde üretime geçmiştir. Fabrikalarının faaliyete başlamasının ardından İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı için hazırlıklara başlanmıştır. Maden ve enerji yatırımlarına öncelik verilmiş ve Etibank kurulmuştur. Sanayi alanındaki kayda değer gelişmelere rağmen tarımsal yatırımlara 1937 yılına kadar yeterli önemin verilmediği görülmektedir. Ancak nüfusun %70'inin tarım alanında çalışıyor olması ve tarım ürünlerinin 1935 ile 1945 yılları arasında Türkiye ihracatının %91'ini karşılaması dikkate değer bir durumdur⁶.

Türkiye geçirdiği savaşların yıkıcı etkisinden kurtularak ekonomik, siyasi ve sosyal alanda bir toparlanma sürecine girmiştir. Ancak bu nazik dönem içerisinde dünya siyasetinde yeni huzursuzluklar ortaya çıkmış, I. Dünya Savaşı'nın sonuçlarından memnun olmayan ülkeler yeni bir dünya savaşının sinyallerini yakmıştır. Avrupa güçler dengesindeki gelişmeler, siyasi ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda oluşan kutuplar nedeniyle devletler uzlaşmaya varamamıştır. Bu esnada Almanya'nın ekonomik ve askeri gücünün diğer ülkeleri tehdit etmesi endişeleri arttırmıştır. Nitekim 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırması akabinde 3 Eylül 1939'da İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya savaş ilan etmesiyle II. Dünya Savaşı başlamıştır. Savaşın başlarında Almanya ve Japonya büyük

¹ Oktay Yenal, *Cumhuriyet'in İktisadi Tarihi*. (İstanbul: Homer Kitabevi, 2003) 46-48.

² Yılmaz Çolak, "1923-1929 Dönemi Türkiye'de İç Politika", *Türkiye'nin Politik Tarihi*, (Ankara: Savaş Yayınevi, 2009) 219.

³ Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*. (İstanbul: Boyut Yayınları, 1998) 62.

⁴ Yaşar Semiz, *Atatürk Döneminin İktisadi Politikası*. (Konya: Saray Kitabevi, 1996) 26.

⁵ Yenal, *Cumhuriyet'in İktisadi Tarihi*, 56.

⁶ Edward Weisband, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye*. Çeviren M. A. Karabağ-Örgen Uğurlu, (İstanbul: Örgün Yayınevi, 2002) 75.

başarılar elde ederek hızla yayılmıştır⁷. Ancak bu ilerleyiş Müttefik Devletlerin müdahalesi ile durdurulmuştur.

II. Dünya Savaşı dünyanın büyük bir bölümünü sıcak savaş alanı haline getirmiştir. Bilhassa Avrupa, Doğu Asya ve Kuzey Afrika'nın askeri hedef ve cephe konumunda olması ülkelerin ciddi hasarlar almasına yol açmıştır. Bunun yanında savaş dışı kalmayı başaran ülkeler de ekonomik ve askeri açıdan sıkıntılar yaşamıştır. Özellikle Türkiye savaş boyunca yürüttüğü aktif tarafsızlık politikasına⁸ rağmen olası bir saldırıya hazır olmak için genç nüfusun büyük bölümünü silahlı hale getirmiştir⁹. Üretimde aktif olarak yer alan nüfusun atıl hale gelmesi üretimin düşmesine sebep olmuştur. Ayrıca piyasadaki aşırı fiyat artışı, enflasyon, paranın alım gücünün azalması, karaborsacılık, fırsatçılık ve ihtikâr halkın gittikçe yoksullaşmasına yol açarken zengin bir kesimin doğmasına da olanak tanımıştır¹⁰. Bu ortamdan faydalanarak yüksek oranda kâr eden tüccarlar aşırı derecede zenginleşmiştir. Savaş zenginleri refah içerisinde yaşarken halkın ekmeği dahi karneyle alması toplumda ve hükümet nezdinde bir reaksiyona yol açmıştır¹¹. Nitekim devlet bütçe açıklarını kapatmak ve gelir kaynağı bulmak amacıyla sık sık vergilere müracaat etmiştir¹². Ancak bu vergilerden savaş zenginlerini hedef alan Varlık Vergisi gerek uygulanış şekliyle gerekse vergi mükelleflerinin azınlıklardan oluşması nedeniyle ulusal ve uluslararası alanda tartışılmıştır.

1. Varlık Vergisi

Varlık Vergisi II. Dünya Savaşı esnasında elde edilen aşırı kazançların bir kısmına el koymak amacıyla çıkarılan ve kısa süreliğine uygulamada kalan ancak yankısı uzun yıllar devam eden bir servet vergisidir¹³. Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar nedeniyle piyasanın tam anlamıyla kontrol edilememesi, fahiş fiyat artışının önlenememesi ve bilhassa stokçuluk ve karaborsacılık yoluyla elde edilen haksız kazançların engellenememesi hükümeti harekete geçirmiştir. Çıkarılan birçok kanun ve konulan vergilerle zaten halkın savaşın mali yükünü taşıdığı bilinmektedir. Bilhassa Millî Korunma Kanunu, Toprak Mahsulleri Vergisi, Yol Vergisi¹⁴, Hayvanlar Vergisi halkı ekonomik ve siyasi bir baskıya maruz bırakmıştır. Halkın sefaletine rağmen mallarını her geçen gün arttıran savaş zenginleri ise hükümetin dikkatinden kaçmamıştır. 1 Kasım 1942 tarihinde Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun TBMM'de yaptığı konuşmada Varlık Vergisi'nin gerekçesi ve ulaşılmak istenen hedefler açıklanmıştır¹⁵. Buna göre aşırı fiyat artışında ithalat eksikliği, yanlış tedbirlerin alınması, hırs ve ihtikâr, piyasadaki Türk parası miktarının fazlalığı ekonomik sıkıntıların sebebidir. Çözüm ise tedavüldeki paranın bir kısmının vergi olarak piyasadan çekilerek memleket ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Verginin tüccarlar, emlak ve büyük çiftlik sahiplerinden alınmasına karar verilmiştir. Vergi mecliste herhangi bir tartışma yapılmaksızın 350 milletvekilinin oy birliği ile kabul edilmiştir¹⁶. Varlık Vergisi fikri başlangıçta mecburi bir iç borç şeklinde ortaya atılmış, ancak Türkiye'de yaşayan yabancı vatandaşların bu uygulamaya tabi tutulamayacağı gerekçesiyle vergide karar kılınmıştır¹⁷.

Yedi bölümden ve on yedi maddeden oluşan Varlık Vergisi 4305 sayılı kanun ile düzenlenmiş, verginin miktarı, tebliği, tahsili ve zaman aşımı ile ilgili bilgiler verilmiştir¹⁸. Kanuna göre vergi bir defaya mahsus olmak üzere fevkalade servet sahiplerinden; büyük çiftçiler, gayrimenkullerinin yıllık geliri 2500 liradan ve arsalarının vergide kayıtlı değeri 5000 liradan fazla olanlar ve bu vergiyi ödeyebileceği komisyon tarafından kararlaştırılanlar yükümlü tutulmuştur¹⁹. Tacir, komisyoncu, tellal, simsarlar ve 1939 yılından itibaren bir defaya mahsus olsa bile arabuluculuk yaparak para kazananların

⁷ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*. (İstanbul: Der Yayınları, 2010) 769.

⁸ Osman Akandere, *Millî Şef Dönemi*. (İstanbul: İz Yayıncılık, 1998) 269.

⁹ Hüner Tuncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası*. (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012) 105.

¹⁰ Şükrü Karatepe, *Tek Parti Dönemi*. (İstanbul: İz Yayınları, 1997) 79.

¹¹ Murat Metinsoy, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*. (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2008) 111.

¹² Cahit Kayra, *Savaş Türkiye Varlık Vergisi*. (İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2013) 44.

¹³ Tezer Öcal, *Türkiye Ekonomisi*. (Ankara: Savaş Yayınları, 2005) 40.

¹⁴ Ercan Haytoğlu, "Türkiye'de Demokratikleşme Süreci ve 1945'te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri", *PAÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 3 (1997) 49.

¹⁵ Osman Yalçın, "Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulanması", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, no. 1 (2012) 323.

¹⁶ Mahmut Goloğlu, *Millî Şef Dönemi*. (Ankara: Kalite Matbaası, 1974) 176.

¹⁷ Faik Ökte, *Varlık Vergisi Faciası*. (İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, 1951) 119.

¹⁸ "Varlık Vergisi", *Akşam*, (12 Kasım 1942) 1.

¹⁹ *Resmî Gazete* (12 Kasım 1942) S. 5255.

vergi vermesi kararlaştırılmıştır²⁰. Verginin tarhını düzenlemek için her vilayet ve kaza merkezinde bölgenin en büyük idari amirinin başkanlığında komisyonlar kurulması istenmiştir²¹. Verginin tebliğ, komisyonların verdiği karar doğrultusunda vergi yükümlülerinin isimleri ve ödeyecekleri miktar listeler halinde gelir dairesi kapılarına ve köylerdeki uygun yerlere asılarak yapılmıştır. Komisyon kararı kesin olup miktara ve yükümlülüğe yasal olarak itiraz hakkı tanınmamıştır²². Vergi ödeme süresi on beş gün olarak belirlenmiş, on beş günde ödenmeyen vergilerin bir sonraki hafta yüzde bir, ikinci hafta yüzde iki zam yapılarak tahsil edileceği bildirilmiştir²³. Borçlarını otuz gün içinde ödemiş olanların belediye ve genel hizmetlerde bedeni işlerde çalıştırılacağı duyurulmuştur²⁴. Vergiyi ödemek için tanınan sürenin kısalığı mal mülk satarak nakit teminine olanak tanımamış, mükellefler vergiyi ödemek için ellerindeki satmaya çalıştığı için fiyatlar düşmüş ve pek çok mal yok pahasına gitmiştir²⁵. Bu da servetin ve sermayenin Türkleştirilmesi iddiaları beraberinde getirmiştir²⁶. Verginin yükümlüğünün tüm aileye yayılması ise bu iddiaları güçlendirmiştir.

Bunun yanında Varlık Vergisi'nin çıkarıldığı dönemde basın tarafından hararetle desteklendiği de görülmektedir. Dönemin gazetelerinin hemen hepsi vergiyi haklı ve yerinde bir uygulama olarak görmüş, farklı ideolojik görüşlere sahip yazarlar hükümetin bu icraatını desteklemiştir²⁷. Devletin maddi olarak zor durumda olduğu ve bu verginin vatandaşlık görevi olduğu şeklindeki yaklaşım aslında savaş zenginlerine duyulan öfkeyi göstermektedir. Öyle ki Varlık Vergisi'ni eleştiren en eski tarihli yayın dönemin İstanbul defterdarı Faik Ökte'nin 1951 yılında yayınladığı kitabıdır. Bunda da iktidarın değişmiş olması, CHP yerine DP dönemin başlaması ve CHP dönemi icraatlarının daha özgür bir ortamda eleştirilebilmesi etkili olmuştur. Öyle ki verginin uygulanması sürecinde görev alan Faik Ökte'nin icraatlar esnasında herhangi bir itirazda bulunmadığı bilinmektedir.

Nitekim Faik Ökte, İstanbul Vergi Dairelerinden gelen bilgilere göre çok yüksek kazanç elde eden vergi mükelleflerini listelere ayırmıştır. M, G, E, D şeklinde oluşturulan cetveller M Müslüman grubu, G gayrimüslim azınlıkları, D Dönmeleri yani sonradan Müslüman olanları, E ecnebleri yani Türkiye'de yaşayan yabancı devlet vatandaşlarını göstermiştir²⁸. En yüksek miktarda vergi ödeyenlerin gayrimüslim gruba dâhil olduğu görülmektedir. Bir milyon liranın üzerinde vergi ödeyen on bir mükelleften dokuzu gayrimüslimdir. Diğer ikisi de dönme grubundandır. Bu durum gayrimüslim kesimden Müslümanların ödemesi gereken vergilerin neredeyse on katı kadar fazla vergi alındığı iddiasını da beraberinde getirmiştir²⁹. Ancak dönemin Türkiye'sinde sermayeyi elinde tutanların ve tüccarların gayrimüslim olduğu göz önünde bulundurularak Müslümanlar arasında ciddi bir servet birikimin yapılmadığına dikkat çekilmiştir³⁰. Bununla birlikte meclise binlerce itiraz dilekçesi gönderilerek vergilerin daha makul bir düzeye indirilmesi istenmiştir. Ancak hükümet bu konuda taviz vermemiştir³¹.

Vergi bütün ülkeyi kapsamasına rağmen İstanbul, İzmir, Bursa, Ankara, Hatay gibi ticaret merkezi konumundaki şehirler verginin yükünü taşımıştır. Özellikle varlıklı azınlık işadamlarının İstanbul'da yaşamasından dolayı ülke genelinde toplanan verginin %68'i İstanbul'daki mükelleflerden alınmıştır. Türkiye genelinde 114.368 kişi Varlık Vergisi mükellefi olarak belirlenmiş, toplamda 465.384.820 lira tahsil edilmesi hedeflenmiştir. Vergi tahsilatı İstanbul'da 17 Aralık 1942 tarihinde başlamış, 21 Şubat 1943'den itibaren vergi borcunu ödemeyenlerin mallarına haciz konulmuştur³². Tahsilatı hızlandırmak amacıyla mükelleflerin anne, baba ve eşlerine ait malları da haczedilerek satışa çıkarılmıştır. İstanbul'da

²⁰ Nevin Coşar, "Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58\2(2003)9.

²¹ Kerem Karabulut, "11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi'ne Bir Bakış", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı), S. 27 (2005): 32.

²² Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012) 164.

²³ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi(BCA), Kararlar Daire Başkanlığı, 30.18.1-2.100.110.17 (07.01.1943).

²⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi(BCA), Kararlar Daire Başkanlığı, 30.18.1-2.100.110.14 (07.01.1943).

²⁵ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*. (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2007) 237.

²⁶ Mustafa Özyürek, "Varlık Vergisi Faciası", *Milliyet* (10 Aralık 2001) 11.

²⁷ A. Başer Kafaoğlu, *Varlık Vergisi Gerçeği*. (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005) 57.

²⁸ Ökte, *Varlık Vergisi*, 65-66.

²⁹ Aktar, *Türkleştirme Politikaları*, 221.

³⁰ Tufan Türenç, "Varlık Vergisi Gerçeği", *Hürriyet* (3 Aralık 2001) 15.

³¹ Karabulut, "Varlık Vergisine Bir Bakış", 330.

³² "Varlık Vergisi", *Akşam* (25 Ocak 1943) 1.

885 adet gayrimenkul açık arttırma ile satılarak 2. 700.843 lira elde edilmiştir³³. Buna karşılık vergi borçlarını ödemeyenlerin çalışma kamplarına gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Erzurum-İran transit yolunun bir kısmını teşkil eden Hasankale-Erzurum-Aşkale yolunda ve Tercan-Erzincan-Kemah-Refahiye yollarında çalışmaları uygun görülmüştür. Ancak bölgenin şubat ayında kar ve çamurla kaplı olması nedeniyle sevk edilecek kafilenin taş ocaklarında ve demiryolları güzergâhında kar temizlemede çalıştırılacağı duyurulmuştur³⁴. Üsküdar ve Kadıköy'deki kamplarda toplanan³⁵ mükelleflerden otuz iki kişilik ilk kafiye 27 Ocak 1943 tarihinde Aşkale'ye sevk edilmiştir³⁶. Otuz sekiz kişilik ikinci kafiye ise 12 Şubat 1943'de Aşkale'ye gönderilmiştir³⁷. Varlık Vergisi uygulaması süresince Aşkale'ye toplamda 1400 kişi gönderilmiştir. Bunlardan 1229 kişi İstanbul'da ikamet edip, borcunu ödeyemeyen mükelleflerdir. Ayrıca çalışma kampında çeşitli nedenlerle yirmi bir kişinin öldüğü kaydedilmiştir³⁸.

Varlık Vergisi on altı ay yürürlükte kaldıktan sonra 17 Mart 1944 tarihinde 4530 sayılı Varlık Vergisi Bakayasının Terkine Dair Kanun ile tasfiye edilerek o güne kadar tahsil edilemeyen vergiler silinmiştir³⁹. Mallarını kaçıranlar ve vergisini ödemeyenler affedilmiş, ödeyenler ise servetinin büyük bir kısmını kaybetmiştir⁴⁰. Varlık Vergisi ile toplamda 314.920.940 TL tahsil edilmiş bu da bütçe harcamalarının %34'ünü karşılamıştır⁴¹. Tedavüldeki paranın %4'ü piyasadan çekilmiştir. Hükümet verginin toplandığı mali yılı bütçe açığı vermeden geçirmiştir⁴². Ancak ticaret ve iş dünyasının önde gelen temsilcilerinin devlete olan güveni sarsılmış, birçok vergi mükellefi haksız yere cezalandırılmış, gelir ve servet dağılımı ciddi anlamda değişmiştir. Azınlık vatandaşlardan bazıları göç etmek durumunda kalmıştır. İşletmelerin kapatılması ya da ehil olmayan kişilerin eline geçmesiyle üretim düşmüş ekonomi olumsuz anlamda etkilenmiştir⁴³.

II. Dünya Savaşı şartlarında halktan sık sık vergi alındığı bilinmektedir. Ancak Türk ve dünya kamuoyunda Varlık Vergisinin farklı tarihlerde gündeme getirilmesinde⁴⁴ vergiye yasal anlamda itiraz edilememesi, vergi miktarının belirlenmesinde şahsi inisiyatiflerin kullanılması ve çalışma kampları etkili olmuştur. Nitekim verginin azınlıkları hedef aldığı ve bir nevi sermayeyi Türkleştirme politikasının yürütüldüğü yönündeki iddialar da vergiyi farklı bir boyuta taşımıştır. Gerçekten de servet vergisinin servet sahibi gayrimüslim kesimden tahsil edildiği bir gerçektir. Ancak zengin tüccarların zaten azınlıklardan oluşması ve bunun yanında yoksul Anadolu halkının vergi yükümlülüğü altında ezilirken savaş zenginlerinin artması da gözden kaçırılmamalıdır. Ayrıca savaş esnasında farklı ülkelerde de benzer uygulamaların yürürlüğe konulduğu da görülmektedir⁴⁵. Bununla birlikte Varlık Vergisi'nin Türkiye'de uygulandığı esnada İngiliz kamuoyunda vergi ile ilgili pek çok ilgi çekici tartışma yapılmış, gelişmeler hakkında bilgiler verilmiştir. Bilhassa *The Times* gazetesi vergi sürecini konu edinmiştir.

2. *The Times*'a Göre Varlık Vergisinin Gerekeşi

The Times gazetesinde II. Dünya Savaşı esnasında stratejik öneme sahip olan Türkiye'nin iç ve dış politikası yakından takip edilmiş, özellikle Varlık Vergisi hakkında ayrıntılı haberler yapılmıştır. İlk olarak 21 Aralık 1942 tarihinde "Turkish Tax on Wealth" başlığıyla yeni çıkarılan Varlık Vergisi yasasının katı bir şekilde uygulamaya koyulduğu duyurulmuştur. Türkiye'nin birçok şehrinde yeni

³³ Ökte, *Varlık Vergisi Faciası*, 233.

³⁴ "Aşkale Yolcuları", *Akşam* (1 Şubat 1943) 1.

³⁵ "Varlık Vergisini Vermeyenler", *Cumhuriyet* (22 Ocak 1943) 1.

³⁶ "İlk Kafiye Dün Akşam Aşkale'ye Yollandı", *Son Posta* (28 Ocak 1943) 1.

³⁷ "Aşkale'ye İkinci Kafiye Gönderildi", *Akşam* (13 Şubat 1943) 1.

³⁸ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*. (Ankara: İmge Yayınevi, 1998) 388.

³⁹ *Resmî Gazete* (17 Şubat 1944) S. 5657.

⁴⁰ Abdullah Takım – Ramazan Aslan, "İktisat Politikalarında Zorunlu Borçlanmadan Zorunlu Tasarrufa: Varlık Vergisi Tartışmaları", *C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 13, no. 2 (2012) 233.

⁴¹ İhsan Erdem Sofracı, "Tarihsel Perspektiften Varlık Vergisi Uygulamasına Bir Bakış", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi* 15, no. 1 (2013) 331.

⁴² İbrahim İnci, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Varlık Vergisi Uygulaması", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10, no. 2 (2012) 286.

⁴³ Ufuk Bakkal, "Varlık Vergisi Kanunu'nun Maliye Teorisindeki Vergilendirme İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi", *İ.Ü İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Seri 43-44*, (2003) 109.

⁴⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Muamelat Genel Müdürlüğü, "Deutsche Allgemeine Gazetesinde Varlık Vergisine Dair Çıkan Yazı". 30.10.00'232.563.2 (01.03.1943).

⁴⁵ Hüseyin Perviz Hür, *Varlık Vergisi ve Azınlıklık*. (İstanbul: Eren Yayınları, 2007) 328-343.

yayınlanan olağan dışı servet vergisi mükelleflerinin listelerinin belirlendiği ve bunun da ülke çapında heyecan yarattığı söylenmiştir. Habere göre tüm ülke için yaklaşık 500.000.000 TL vergi toplanması planlanmıştır ve bunun üçte ikisi İstanbul'daki zenginlerden alınacaktır. *The Times* doğal olarak Türkiye'deki İngiliz şirketlerinin ve İngiliz vatandaşlarının durumuna değinmiş ve İngiliz şirketlerinin 1941 yılında elde edilen kâr üzerinden %50 ile %70 oranında vergilendirildiğini, bunun da gayet adil ve makul bir miktar olduğunu bildirmiştir. *The Times*'a göre vergiden en çok etkilenenler sırasıyla İstanbul'da yaşayan Yahudiler, diğer gayrimüslimler ve yabancılardır. Uygulanan en yüksek bireysel vergi miktarı ise 2,000,000 TL'dir⁴⁶.

The Times savaşın mali sıkıntılarıyla mücadele etmek durumunda kalan Türk hükümetinin sistematik ve sürekli olarak art niyetli kişiler tarafından sabote edildiğini yazmış ve bu kişilerinin sayısının yaklaşık 4000'e vardığı bilgisini vermiştir⁴⁷. Gazeteye göre Varlık Vergisi yasadışı gelir elde ederek servet biriktiren kişilere yönelik çıkarılmıştır. Ancak İstanbul'daki servet sahiplerinin %75 oranında Yahudi ve gayrimüslimlerden teşkil etmesi üzücü bir tesadüf olarak değerlendirilmiştir. Vergisini ödemeyenlerin çalıştırılması meselesine de değinen gazete Türkiye'nin millî savunma için gerekli işlerde çalıştırılmak üzere 5000 ile 10.000 arasında işçiye ihtiyaç duyduğunu ve bu işçilerin vergi ödeyemeyecek durumda olan kesimden temin edildiğini belirtmiştir. Bu açıdan vergi, emeğin zorunlu olarak alınmasıdır. Hatta Türk Hükümetinin demiryolu güzergâhlarında ikamet eden nüfusun da zorunlu olarak çalıştırılmasıyla iş gücü ihtiyacını tamamlamayı düşündüğü ileri sürülmüştür⁴⁸.

The Times gazetesi ilk olarak Varlık Vergisi hakkında bilgilendirme yaparken ilerleyen tarihlerde bazı değerlendirmeler de yapmaya başlamış özellikle 28 Ekim 1943 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun yirminci yıl dönümü münasebetiyle⁴⁹ Türkiye'nin ekonomik ve sosyal durumu irdelenmiştir⁵⁰. Türk Hükümetinin, son dört yıl boyunca ordusunu seferberlik halinde tuttuğu ve bunun da savaş koşullarında ekonomik anlamda ciddi bir yük olduğu kabul edilerek Varlık Vergisi gibi çok tartışılan bazı önlemlerin alındığı söylenmiştir⁵¹. Buna rağmen Türkiye'nin, savaşın dışında kalması, cumhuriyetin ilanı ile başlayan "yeniden inşa" çalışmalarının kesintiye uğratılmaması ve yaşam standardının nispeten yükselmesi ciddi bir başarı olarak nitelendirilmiştir. Türkiye'nin, savaş boyunca sürekli artan hayat pahalılığı, Türk ürünlerine olan büyük talep ve savaş koşulları nedeniyle ithalatın kısıtlanması ve bunun sonucunda fiyatların yükselmesi, Türk Ordusu'nun son üç yıldaki seferberliğinin yol açtığı ağır harcamalar, tedavüldeki kâğıt para artışının yol açtığı enflasyon ve bazı kesimler tarafından elde edilen ve Türk kamuoyunda maddi ve manevi rahatsızlığa neden olan aşırı kârlar nedeniyle sıkıntılar çektiği belirtilmiştir⁵².

The Times'a göre Türk hükümeti benimsediği "gerçekçi bir politikayla" zorlukların üstesinden gelmiştir. Gerçekçi politika olarak nitelendirilen en önemli uygulama ise servet vergisi yasasıdır. Öyle ki ülke nüfusunun yaklaşık %70'ini oluşturan Anadolu köylüsü zaten vergilerin altında ezilmiştir ve istenilen miktarda gelirin köylüden temin edilmesi mali olarak imkânsızdır⁵³. Türkiye'de sanayi işçileri ise sayılarının az olması nedeniyle vergilendirme açısından önemsizdirler. Ağırıklı olarak devlet memurları ile bankalar ve özel teşebbüs tarafından istihdam edilen memurlardan oluşan orta sınıf hayat pahalılığından en çok etkilenen kesimdir ve vergilendirilmek bir yana, yardıma ihtiyaç duyar hale gelmişlerdir. Geriye sadece, genel olarak ticaretle uğraşan kişilerden, liberal meslek mensuplarından - mühendisler, doktorlar, avukatlar- büyük kazançlar elde edenlerden ve savaşın başlangıcından bu yana değeri muazzam ölçüde artan gayrimenkul sahiplerinden oluşan daha zengin sınıf kalmıştır⁵⁴. Dolayısıyla savaş sürecinde gelir elde etmek için çıkarılan yeni verginin yükü bu sınıfa yüklenmiştir. Vergi mükellefi olacak her bir kişinin savaş öncesi ve şimdiki geliri, servet durumu ve yaşam standardı hakkında birkaç ay boyunca kapsamlı araştırmalar yapılmıştır. Soruşturmanın sonuçları, bu amaçla kurulan ve kararları nihai olan özel komisyonlara sunulmuştur. Tahakkuk ettirilen verginin derhal

⁴⁶ "Turkish Tax on Wealth", *The Times* (21 December 1942) 3.

⁴⁷ "Illegal Fortunes", *The Times* (31 December 1942) 3.

⁴⁸ "Rigid Application of New Law", *The Times* (21 December 1942) 3.

⁴⁹ "To-Days Anniversary", *The Times* (29 October 1943) 3.

⁵⁰ "Confident Mood in Turkey", *The Times* (28 October 1943) 3.

⁵¹ "War Profits The Main Goal", *The Times* (4 December 1942) 3.

⁵² "Building The New Turkey", *The Times* (15 January 1943) 3.

⁵³ "The Wealth Tax" *The Times* (16 January 1943) 3.

⁵⁴ "Realistic Policy", *The Times* (4 December 1943) 3.

ödenmesine karar verilmiştir. Aksi takdirde vergi mükelleflerinin tüm mallarına el konulacak ve borçlarını ödemeyenler Anadolu'da ağır işlerde çalışmaya gönderilecektir. *The Times*'a göre Varlık Vergisi'yle Türk Hükümeti hatırı sayılır bir gelire sahip olmayı, mali sirkülasyonu azaltmayı ve aynı zamanda savaştan en çok yararlananları ağır bir şekilde vergilendirerek kamuoyunu tatmin etmeyi ummuştur. Gazete hükümetin yasayı hazırlarken herhangi bir ayrımcılıktan özenle kaçınmaya çalıştığının altını çizmiştir. Hatta bu vergiden İstanbul ve İzmir'de ikamet eden gayrimüslimlerin ve yabancıların yüksek oranda etkilenmesinin sebebi olarak bu şehirlerdeki ticari faaliyetlerin esas olarak bahsi geçen grupların elinde olmasına bağlanmıştır⁵⁵. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere *The Times* gazetesi Varlık Vergisi'ni gayet makul ve yerinde bir karar olarak değerlendirmiş, hatta Türk Hükümeti'nin savaş esnasında gerçekleştirmeye çalıştığı ekonomi politikalarını adeta takdir etmiştir.

3. *The Times*'da Varlık Vergisine Yönelik Eleştiriler

The Times gazetesi Varlık Vergisi'nin hem hükümetin gelir elde etmek hem de sosyal adalet duygusunu tatmin amacıyla çıkarıldığını kabul etmiş ancak bu haklı gerekçelere rağmen yasanın uygulanmasının son derece katı olduğunu savunmuştur. Aslında vergi gayet haklı görülmeyle birlikte vergi tarhiyatına karşı itiraz hakkının tanınmaması, iki hafta gibi kısa bir süre içerisinde nakit ödeme şartının konulması, ödenmesi gereken miktarın takip eden iki hafta içinde sırasıyla yüzde 1 ve yüzde 2 oranında artırılması sert bir uygulama olarak görülmüştür. Vergisini ödemeyenlerin ve yakınlarının tüm mallarına el konularak kendilerinin de ağır işlerde çalıştırılmak üzere Doğu Anadolu'ya gönderilecek olması ise eleştirilmiştir⁵⁶. Öyle ki bir insan ne kadar varlıklı olursa olsun, bu kadar kısa sürede büyük miktarlarda nakit para elde etmesinin zorluğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca vergi mükellefleri belirlenirken her ne kadar değerlendirilmenin adil olmasına büyük özen gösterilse de, özel mülklerin eksik ya da fazla hesaplanması gibi ihmaller ve hataların meydana gelmiş olabileceği ve bunların telafisinin de şu an için mümkün görünmediğine dikkat çekilmiştir. Türkiye'nin vergi tahsili konusunda gösterdiği sert tavrını hafifletmek ve kanunun uygulanmasını daha pratik hale getirmek için bazı adımlar atılması gerektiği belirtilmiştir⁵⁷.

Verginin haklı görülmesine rağmen uygulamadaki yanlışlara dikkat çeken gazete uluslararası basında⁵⁸ da Varlık Vergisi'nin eleştirilmesi ve yanlış anlaşılması üzerine Türk resmi makamlarının açıklama yapma ihtiyacı duyduğunu belirtmiş, hatta bu açıklamanın bir kısmına yer vermiştir. Buna göre; Bu vergi sıradan bir ekonomik ya da mali önlem olarak değil, Türk ekonomisini çöküşten korumak ve aynı zamanda ülkenin acil mali ihtiyaçlarını karşılamak için atılmış “devrim niteliğinde” bir adım olarak değerlendirilmelidir. Verginin üç temel amacı vardır: Birincisi gerekli geliri sağlamak ve enflasyonu önlemek; ikincisi vurgunculuğu, vergi kaçakçılığını ve ekonomik sabotajı engellemek; üçüncüsü ise çok ihtiyaç duyulan işgücünü temin etmektir. Türk ordusunun son üç yıldır seferberliği nedeniyle sürekli artan ve vergiden elde edilen olağan gelirin yetersiz kaldığı harcamaları karşılamak için ek gelire şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, tedavüldeki sahte para miktarının giderek artması, Türk parasının değerini korumak için sert önlemler alınmasını kaçınılmaz hale getirmiştir⁵⁹.

Varlık Vergisinin tahsil sürecini yakından takip eden *The Times* gazetesi 13 Ocak 1943 tarihinde yaptığı haberle verginin ödenmesi için mükelleflere bir hafta daha süre tanıdığını duyurmuştur. Bu sürenin sonunda ise borcunu ödemeyenlerin mallarına el konularak çalışma kamplarına gönderilecekleri hatırlatılmıştır. Verginin tarh şeklinin ve uygulanmasında ciddi aksaklıklar olduğunu her fırsatta dile getiren *The Times* muhabiri değerlendirme kurullarının kararlarına karşı tek itiraz yolunun, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderilen dilekçeler olduğunu söyleyerek zaten meclise binlerce dilekçe sunulduğu bildirmiştir. *The Times* gazetesi doğal olarak Türkiye'de yaşayan İngiliz vatandaşlarının durumuyla ilgilenmiştir. Büyük Millet Meclisi'ne başvurma hakkının, itiraz etmek isteyen yabancılar için de geçerli olduğunun anlaşılması üzerine Ankara'daki İngiliz Büyükelçiliği'nin, Türkiye bulunan İngiliz konsoloslarına, vergilendirmeye itiraz etmek isteyen İngiliz tebaanın bilgilendirilmesi talimatını verdiği açıklanmıştır. Özellikle Türkiye'de bulunan İngiliz vatandaşlarının bu vergi nedeniyle mağdur edilmemesi istenerek konsolosluklarda İngiliz vergi mükelleflerinin bilgilendirilmesi ve bunların

⁵⁵ “Middle Class Helped”, *The Times* (4 December 1943) 3.

⁵⁶ “Tax on Wealth”, *The Times* (21 December 1942) 3.

⁵⁷ “Rigid Application of New Law”, 3.

⁵⁸ Ferudun Ata, “Varlık Vergisinin Amerikan Kamuoyuna Yansıması (New York Times Örneğine Göre)”, *Tarihin Peşinde*, S. 11 (2014): 63-78.

⁵⁹ “A Revolutionary Step”, *The Times* (31 December 1943) 3.

yazdıkları dilekçeleri TBMM'ne sunması istenmiştir. Yine de yabancıların dilekçelerinin kabul edilip edilmeyeceğine Meclisin karar vereceği belirtilmiştir⁶⁰.

The Times'ın Türkiye muhabiri 15 Ocak 1943 tarihinde Ankara'da Başbakan Şükrü Saraçoğlu tarafından kabul edilmiş ve sohbet esnasında Türk iç ve dış politikası ile ilgili konulardan bahsedilmiştir. Saraçoğlu, Türkiye'nin her türlü saldırıya karşı koyacağını ve Varlık Vergisi'nden kaçmak isteyenlerin cezalandırılacağını açık ve kararlı bir şekilde vurgulamıştır. Türkiye'nin huzur ve refahını sağlayarak ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi için tarafsızlığını korumak istediği dolayısıyla da savaşın taraflarına karşı açık ve doğru bir politika izlediği belirtilmiştir. Saraçoğlu röportajında Varlık Vergisinin meşru ve haklı olduğunu söyleyerek diğer ülkelerin de benzer yasalar çıkardığını ve çıkaracağını vurgulamıştır. Saraçoğlu Türk halkının ve köylünün durumuna da değinerek yüzyıllar boyunca vergi yükü altında ezilen halkın savaş koşullarında da hükümete destek olmak adına zorlu bir hayat mücadelesi verdiğini belirtmiştir. Buna rağmen tüccarların, Hükümet'in çağrularına kulak tıkayarak savaş ortamından yararlanarak vurgunculuk, karaborsacılık ve fırsatçılık yaparak kendilerine verilen özgürlük ve güveni kötüye kullandığını açıklamıştır⁶¹.

Bu röportajdan sonra *The Times* muhabirinin Varlık Vergisine karşı tavrının yumuşadığı görülmektedir. Bazı hükümlerinin çok katı olduğu her fırsatta vurgulanan yasanın uygulamaya konulmasının bir zorunluluk olduğu dile getirilmiştir. Bununla birlikte, uygulama sırasında iyi niyet ve yurttaşlık ruhu gösterenlere idari kolaylıklar sağlanacağı ve kaçınılmaz maddi hatalar düzeltileceği bildirilmiştir. Ancak, Türkiye'nin sağladığı misafirperverlikten yararlanarak kendilerini zenginleştirmek için bu kritik zamanda vatandaşlık görevini yerine getirmeyi reddedenlere yaptırım uygulanacağı, bunun da gayet doğal olduğu söylenmiştir⁶². Bu düşüncelere rağmen vergiyi ödemeyenlerin cezalandırılması; İstanbul ve İzmir'de yaşayan ve vergisini ödemeyen mükelleflerin mallarına el konularak açık artırma yoluyla satılması ve çoğunlukla Yahudi ve gayrimüslimlerden oluşan ve 20.000 TL'lik bir vergiyle yükümlü oldukları halde hiçbir ödeme yapmayan kişilerin tutuklanması haberi şaşkınlık yaratmıştır. Tutuklananların Erzurum yakınlarındaki Aşkale'ye gönderilmeden önce Moda'daki otellerde polis gözetimi altında tutulduğu bildirilmiştir⁶³.

Varlık Vergisine yönelik eleştiriler incelendiğinde aslında vergiye yönelik herhangi bir itirazın yapılmadığı görülmektedir. Vergi haklı ve gerekli görülmüş ancak verginin tahsil şekli, kısa süre içerisinde yüksek meblağların savaş ekonomisi ortamında teminin zorluğu ve mükelleflerin mallarına el konulması nihayetinde de çalışma kamplarına götürülmeleri eleştirilerek 1943 yılı boyunca yapılan bütün haberlerde Türk hükümetinin vergi tahsili konusunda tavrını yumuşatması tavsiye edilmiştir. İngiliz basınında varlık vergisinin adeta desteklenmesinde gözden kaçırılmaması gereken bir ayrıntı ise savaş döneminde İngiltere'de de benzer vergilerin çıkarıldığıdır⁶⁴.

Sonuç

Tüm dünyayı etkisi altına alan II. Dünya Savaşı Türkiye'de sosyal, ekonomik ve hatta siyasi anlamda ciddi değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Net bir şekilde savaş dışı kalmak isteyen Türkiye dış politikasını aktif tarafsızlık üzerine inşa etmiştir. Ancak dönemin şartları ve Türkiye'nin stratejik önemi nedeniyle dış baskıları göğüslemek zorunda kalan Türk hükümeti bir yandan da ekonomik ve sosyal zorluklarla mücadele etmiştir. Öyle ki her ne kadar fiili olarak savaşa girilme de ülkede seferberlik ilan edilerek asker silahaltına alınmıştır. Böylece genç nüfusun büyük bir bölümü üretim faaliyetlerinden çekilerek atıl bir hale getirilmiştir. Bir yandan üretimin düşmesi, diğer yandan savunma harcamalarının artması yeni mali sorunları beraberinde getirmiştir. Binlerce askerin beslenmesi ülke ekonomisi için ciddi bir yük oluşturmuştur. Dünya'da devam eden savaş nedeniyle ithalat düşmüş ve halk ekmeğe, un temininde sıkıntı yaşamaya başlamış, hükümet çıkardığı yasalarla büyük şehirlerde ekmeği karneye bağlamış hatta pasta, poğaçaya, simit yapımını yasaklamıştır. Temel gıda maddelerinin teminde yaşanan bu sıkıntıları gidermek ve mali sorunları kısmen de olsa çözmek amacıyla sık sık vergilere başvurulmuştur. Özellikle köy halkından alınan ürün, hayvan, yol vergileri halkı ciddi bir sefaletle sürüklemiştir. Bunun yanında savaş şartlarının getirdiği olağanüstü fiyatlar ve mal kıtlığı fırsatçıları

⁶⁰ "Foreigners Given Right of Appeal", *The Times* (13 January 1943) 3.

⁶¹ "Wish To Be Left on Peace", *The Times* (15 January 1943) 3.

⁶² "Talk With Prime Minister", *The Times* (15 January 1943) 3.

⁶³ "Defaulters Arrested", *The Times* (27 January 1943) 3.

⁶⁴ Pür, *Varlık Vergisi ve Azınlıklar*, 228-243.

harekete geçirmiştir. Karaborsacılık, stokçuluk, mal saklama, ürünlerinin fiyatını fahiş boyutlarda arttırma gibi yasadışı ticaret sayesinde savaş zengini olarak nitelendirilen servet sahibi bir kesim ortaya çıkmıştır. Toplumda sefalet içerisinde ve refah ortamında yaşayan iki zıt grup ortaya çıkmıştır. Halk sosyal bir reaksiyonla bu servet sahiplerinin kendi haklarını gasp ettiği fikrini benimsemiştir.

Bu sosyal ve ekonomik koşullar içerisinde hükümetin ihtiyaç duyduğu mali kaynağı temin etmesi ve aynı zamanda sosyal adalet duygusunu tatmin amacıyla Varlık Vergisini çıkardığı görülmektedir. Öyle ki verginin fikir safhasında herhangi bir problem görülmezken uygulamada şahsi duyguların devreye girdiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu yönüyle de Varlık Vergisi uzun yıllar iç ve dış basında tartışılmaya devam etmiştir. Varlık Vergisi'nin bu denli önemsenmesinde ve uluslararası alanda irdelenmesinde en önemli neden ise vergi mükelleflerinin çoğunluğunun gayrimüslim vatandaşlar olmasıdır. Ancak *The Times* gazetesinde kabul edildiği üzere İstanbul ve İzmir'de ticaretle uğraşıp servetin büyük bir bölümünü elinde tutan bu kesimin vergi mükellefi tayin edilmesi gayet doğaldır. Ayrıca varlıklı Müslümanlardan da Varlık Vergisi alındığı bilinmektedir. Bu yönüyle yabancı basında sık sık irdelenen Varlık Vergisi İngiliz kamuoyunda da tartışılmıştır.

The Times gazetesi verginin yürürlüğe konulmasından, alınması planlanan vergi miktarına, tahsilat işlemindeki aksaklıklara ve hükümetin tutumuna kadar bütün ayrıntılarla yakından ilgilenmiştir. Sayısal verilerle düşüncelerini desteklemiş hatta *The Times* gazetesi dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu ile röportaj yaparak Türkiye'nin iç ve dış politikasına ve bilhassa Varlık Vergisi'ne dair hükümetin görüşünü İngiliz kamuoyuyla paylaşmıştır. *The Times*'daki haberlerde genel anlamda verginin desteklediği dikkat çekmektedir. Türkiye'nin mevcut sıkıntılarından kurtulmak ve kısmen de olsa ekonomik refaha ulaşmak için gelir teminine ihtiyaç duyduğu kabul edilerek bunun da servet sahibi kişilerden alınmasının makul bir uygulama olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Hatta Türk hükümeti servet vergisi konusunda desteklenmiştir. Ancak Varlık Vergisinin hiçbir şekilde eleştirilmediğini söylemek de yanlış olacaktır. Öyle ki verginin iki hafta gibi kısa bir süre içerisinde nakit olarak tahsil edilmek istenmesi, borcunu ödemeyenlerin mallarının toplamda bir ayda haczedilerek satılması ve vergi mükelleflerinin ailelerinin de mallarına el konulması nihayetinde bahsi geçen borçluların çalışma kampına gönderilmesi son derece katı bir uygulama olarak değerlendirilmiştir. Verginin daha yumuşak ve makul bir şekilde tahsil edilmesi gerekli görülmüştür. Bunun yanında vergi mükelleflerinden en çok İngiliz vatandaşlarının ve İngiliz şirketlerinin durumuyla ilgilenilmiştir. Konsoloslukların itiraz dilekçesi konusunda yardımcı olması istenmiştir. Doğrudan bir yaptırım ya da vergi karşıtı tavır olmamasına rağmen, temenni, dilek, istek babında vergi şartlarının hafifletilmesi tavsiyesinde bulunmuş ve İngiliz vatandaşlarının bu süreçten hasar almadan çıkması için çaba gösterilmiştir. Nitekim II. Dünya Savaşı şartlarında İngiliz basınının en önemli temsilcilerinden olan *The Times* gazetesi Türkiye'nin bir iç meselesi olarak gündeme gelen servet vergisini İngiliz kamuoyuna tartışarak verginin her türlü aksaklığa rağmen haklılığını kabul etmiştir. Bu yaklaşım son derece dikkat çekici bir gerçektir. Zaten savaş şartlarında benzer vergilerin farklı Avrupa ülkelerinde de alındığı bilinmektedir. Öyle anlaşılıyor ki Varlık Vergisi iç ve dış basında dönemin politik ve siyasi ortamında çok fazla eleştirilmemesine rağmen ilerleyen tarihlerde uluslararası çıkar çatışmaları söz konusu olduğunda yeniden gündeme getirilmiştir. 1950'li yıllarda iç politikada partiler arası mücadelede bir argüman olarak kullanılırken daha sonra Ermeni Meselesinin bir uzantısı haline getirilmek istenmiştir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA).

Kararlar Daire Başkanlığı, "Varlık Vergisinin Uygulama Esasları".

Muamelat Genel Müdürlüğü, "Deutsche Allgemeine Gazetesinde Varlık Vergisine Dair Çıkan Yazı".

Sürelî Yayınlar

Akşam (1943)

Cumhuriyet (1943)

Milliyet (2001)

Resmî Gazete (1942 – 1944)

The Times (1942 – 1943)

Son Posta (1943)

Araştırma, İnceleme ve Telif Eserler

“A Revolutionary Step”, *The Times* (31 December 1943) 3.

“Aşkale Yolcuları”, *Akşam* (1 Şubat 1943) 1.

“Aşkale’ye İkinci Kafile Gönderildi”, *Akşam* (13 Şubat 1943) 1.

“Bulding The New Turkey”, *The Times* (15 January 1943) 3.

“Confident Mood in Turkey”, *The Times* (28 October 1943) 3.

“Defaulters Arrested”, *The Times* (27 January 1943) 3.

“Foreigners Given Right of Appeal”, *The Times* (13 January 1943) 3.

“Illegal Furtunes”, *The Times* (31 December 1942) 3.

“İlk Kafile Dün Akşam Aşkale’ye Yollandı”, *Son Posta* (28 Ocak 1943) 1.

“Middle Class Helped”, *The Times* (4 December 1943) 3.

“Realistic Policy”, *The Times* (4 December 1943) 3.

“Rigid Application of New Law”, *The Times* (21 December 1942) 3.

“Talk With Prime Minister”, *The Times* (15 January 1943) 3.

“Tax on Wealth”, *The Times* (21 December 1942) 3.

“The Wealth Tax” *The Times*, (16 January 1943) 3.

“To-Days Annıversary”, *The Times* (29 October 1943)3.

“Turkish Tax on Wealth”, *The Times* (21 December 1942) 3.

“Varlık Vergisi”, *Akşam* (25 Ocak 1943) 1.

“Varlık Vergisi”, *Akşam*, (12 Kasım 1942) 1.

“Varlık Vergisini Vermeyenler”, *Cumhuriyet* (22 Ocak 1943), 1.

“War Profits The Main Goal”, *The Times* (4 December 1942) 3.

“Wish To Be Left on Peace”, *The Times* (15 January 1943) 3.

Akandere, Osman. *Milli Şef Dönemi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.

Akşın, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.

Aktar, Ayhan. *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

Ata, Ferudun “Varlık Vergisinin Amerikan Kamuoyuna Yansıması (New York Times Örneğine Göre)”, *Tarihin Peşinde* 6, no.11 (2014): 63-78.

Bakkal, Ufuk “Varlık Vergisi Kanunu’nun Maliye Teorisindeki Vergilendirme İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *İ.Ü İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Seri 43-44*, (2003): 95-111.

Coşar, Nevin. “Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 58, no. 2 (2003): 1-27.

Çavdar, Tefvik. *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*. Ankara: İmge Yayınevi, 1998.

Çolak, Yılmaz. “1923-1929 Dönemi Türkiye’de İç Politika”, *Türkiye’nin Politik Tarihi*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2009.

- Faik Ökte, *Varlık Vergisi Faciası*. İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, 1951.
- Goloğlu, Mahmut *Milli Şef Dönemi*. Ankara: Kalite Matbaası, 1974.
- Haytoğlu, Ercan. "Türkiye'de Demokratikleşme Süreci ve 1945'te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri", *PAÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi* 3, no. 3 (1997): 46-56.
- Hür, Hüseyin Perviz. *Varlık Vergisi ve Azınlıklık*. İstanbul: Eren Yayınları, 2007.
- Sofracı, İhsan Erdem. "Tarihsel Perspektiften Varlık Vergisi Uygulamasına Bir Bakış", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi* 15, no. 1 (2013): 317-334.
- İnci, İbrahim "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Varlık Vergisi Uygulaması", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10, no. 2 (2012): 272-290.
- Kafaoğlu, A. Başer. *Varlık Vergisi Gerçeği*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005.
- Karabulut, Kerem. "11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi'ne Bir Bakış", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı), S. 27 (2005): 325-339.
- Karatepe, Şükrü. *Tek Parti Dönemi*. İstanbul: İz Yayınları, 1997.
- Kayra, Cahit. *Savaş Türkiye Varlık Vergisi*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2013.
- Metinsoy, Murat. *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2008.
- Öcal, Tezer. *Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Savaş Yayınları, 2005.
- Özyürek, Mustafa. "Varlık Vergisi Faciası", *Milliyet* (10 Aralık 2001) 11.
- Semiz, Yaşar. *Atatürk Döneminin İktisadi Politikası*. Konya: Saray Kitabevi, 1996.
- Takım Abdullah ve Aslan Ramazan. "İktisat Politikalarında Zorunlu Borçlanmadan Zorunlu Tasarrufa: Varlık Vergisi Tartışmaları", *C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 13, no. 2 (2012): 217-237.
- Tuncer, Hüner. *İsmet İnönü'nün Dış Politikası*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012.
- Türenç, Tufan "Varlık Vergisi Gerçeği", *Hürriyet* (3 Aralık 2001) 15.
- Uçarol, Rıfat. *Siyasi Tarih*. İstanbul: Der Yayınları, 2010.
- Uyar, Hakkı. *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*. İstanbul: Boyut Yayınları, 1998.
- Weisband, Edward. *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye*. Çeviren M. A. Karabağ-Örgen Uğurlu, İstanbul: Örgün Yayınevi, 2002.
- Yalçın, Osman. "Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulanması", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, no. 1 (2012): 313-354.
- Yenal, Oktay. *Cumhuriyet'in İktisadi Tarihi*. İstanbul: Homer Kitabevi, 2003.

Summary

Although Turkey did not actually participate in World War II, which affected the whole world on a large scale, it was politically, socially and economically affected by the war. Due to reasons such as the lack of any preparations before the war and the failure of development plans to succeed, Turkey entered into serious financial difficulties. In particular, increasing the number of soldiers under arms and the expenses of keeping the army ready to defend the country against a possible attack have put a strain on the Turkish economy. The lack of sufficient exports due to the war conditions and the decline in domestic production values led to food shortages in large cities. The basic needs of the people were tried to be met through social policies such as rationing bread. On the other hand, the most important source of income used by the state to overcome the current difficult conditions has been taxes. During the war, taxes under different names such as the National Protection Law, Soil Products Tax, Road Tax, and Wealth Tax were requested from the public. However, the most controversial of these was the Wealth

Tax. Although the Wealth Tax was implemented in a short period of 16 months, it made a national and international impact. So much so that taxpayers became the wealthy segment who acquired large amounts of wealth during the war. The fact that most of the merchants and war riches in Turkey are non-Muslims has changed the extent of criticism. Allegations have been made that this tax deliberately targets minorities in the country. It has even been argued that they want to build the Turkish bourgeoisie by enacting the Wealth Tax to Turkify the capital.

Due to this dimension of the tax, foreign media has also been involved in the discussions. In this context, The Times newspaper, which has an influential place in the British public, was also closely interested in Wealth Tax. The Times gave information about the issuance of the tax, to what extent the tax will be collected from whom, and the problems experienced during implementation. In fact, while it is accepted that the tax is reasonable in theory to improve the Turkish economy and provide the financial resources needed, the problems in the collection process are emphasized. The fact that tax collection would be carried out in as little as two weeks, the property of defaulters would be seized and auctioned, and the announcement that the property of taxpayers' families would also be confiscated were seen as extremely harsh practices that needed to be softened. In addition, it was criticized that those who did not pay their taxes were sent in groups to a labor camp in Aşkale. It has been stated that the merchant population in Turkey consists of non-Muslims, and therefore it is the Jews and other minorities in Istanbul and Izmir who bear the tax burden the most. Additionally, the tax situation of British companies and British citizens in Turkey was also examined. It has been recommended that consulates assist in tax objection.

Although The Times newspaper criticized the tax for the way it was implemented, it also accepted that the Wealth Tax was enacted as a result of the difficulties Turkey experienced during World War II. In fact, it was reported that the Turkish people, especially the villagers, were oppressed under heavy tax burdens for many years and that the citizens had difficulty even finding bread. On the other hand, attention was drawn to the fact that some merchants who took advantage of the war conditions became rich through black marketeering and gaining unfair profits. According to The Times, this tax was resorted to in order to establish a sense of justice as a result of the increase in hatred and resentment towards the rich in society. The newspaper also argued that Turkey had achieved great success in the development and innovation movement it had embarked upon with the republic. The interview with Prime Minister Şükrü Saraçoğlu was also influential in these views. As a matter of fact, The Times newspaper was closely interested in Turkey's domestic and foreign policies and published all the developments and numerical data in its column shortly after the tax was introduced. In general, an attitude that approves of the Turkish government's policy and the Wealth Tax prevails in the newspaper.